

A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KOMMUNIKÁCIÓ ÉS TUDÁSTRANSZFER SAJÁTOSSÁGAI¹

MAJOR FEATURES OF COMMUNICATION AND KNOWLEDGE-TRANSFER BETWEEN GENERATIONS

DOBOS CSILLA²

Az alábbiakban egy kérdőíves kutatás (2016) eredményeit alapul véve mutatjuk be, hogy miként vélekednek az egyetemi hallgatók a generációk közötti kommunikáció főbb jellemzőiről, a tudásátadás lehetőségeiről, valamint a generációk közötti kapcsolat alakulásáról a XXI. század második évtizedében.

Kulcsszavak: kommunikáció, Y generáció, generációk közötti szakadék, digitális szakadék, fordított szocializáció

The paper presents the results based on a survey conducted in 2016 about the opinions of college students regarding the major features of communication between generations, opportunities of knowledge transfer, and the state of connection between generations in the second decade of the 21st century.

Keywords: communication, Y generation, generation gap, digital gap, reverse socialization.

BEVEZETÉS

A különböző verbális interakciók leírásakor a legtöbb kommunikációs modell (vö. FERCSIK–RAÁTZ 2006: 20–25) nagy hangsúlyt helyez a beszédpartnerek jellemző tulajdonságaira, tudására és háttérismereteire. Ezek a tényezők jelentős mértékben befolyásolják a generációk közötti kommunikáció eredményességét és hatékonyságát is. A közös valóság, a közös előismeretek és a közös előzmények a sikeres interakció alapjai. (WACHA 1995: 205). A **közös valóság** megléte azt feltételezi, hogy a kommunikációban résztvevők ismerik a valóságnak azt a szeletét, amelyről beszélnek. Példaként említhetjük, hogy az idősebb generáció tagjainak egy része nem ismeri a digitális világ valóságát, ezért nem tud megfelelően részt venni az arról folyó diskurzusban. Megoldást jelent ilyen helyzetekben a szükséges ismeretek átadása, a tudástranszfer (MAROSI 2013). A fiatalabb generáció, a digitális bennszülöttek nemzedéke maximálisan birtokában van a digitális világra vonatkozó ismereteknek, így a megfelelő tudást elvileg át tudja adni az idősebbeknek. A generációk közötti tudástranszfer folyamatát – számos egyéb tényező mellett – a tudásátadási és -befogadási szándék erőssége, valamint a rendelkezésre álló idő határozza meg. A szándék egyik fél részéről sem elég erős, a tudás átadásához

¹ A kutató munka a Miskolci Egyetem stratégiai kutatási területén működő Mechatronikai és Logisztikai Kiválósági Központ keretében valósult meg. This research was (partially) carried out in the framework of the Center of Excellence of Mechatronics and Logistics at the University of Miskolc.

² **Dr. habil. Dobos Csilla**
egyetemi docens, intézetigazgató
Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézet
Alkalmazott Nyelvészeti és Fordítástudományi Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
doboscsilla52@gmail.com

szükséges szabadidő pedig a fiatal generáció részéről rendszerint hiányzik. Öröndetes azonban azoknak a felméréseknek az eredménye, amelyek szerint ma már az idősök 20-25%-a érdeklődik az internet világa iránt és használja a modern technika eszközeit. Ez részben annak is köszönhető, hogy az idős generáción belül folyamatosan emelkedik a magasabb iskolai végzettségűek aránya.

A generációk közötti sikeres kommunikáció további fontos feltétele a **közös előismeretek** megléte. Nyilvánvalóan arról a könyvről lehet érdemben beszélgetni, amelyet a beszédpartnerek egyaránt olvastak, arról a filmről lehet érdekes párbeszédet folytatni, amelyet a beszédpartnerek egyaránt láttak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a különböző generációk eltérő érdeklődése és különböző életszemlélete miatt az előismeretek csak részben azonosak, ami ahhoz vezet, hogy az idősök és a fiatalok egyre kevesebb közös, mindkét fél érdeklődésére számot tartó témát találnak.

A **közös előzmények** megléte a családi programokat, közösen átélt eseményeket, rendezvényeket, utazásokat jelenti. Az ilyen előzmények megkönnyítik és hatékonyabbá teszik a beszélgetést, azonban nem feltételei a sikeres kommunikációnak. A különböző generációk képviselői gyakran beszélgetnek a múltról és a háborús emlékekről, holott a fiatalabb generáció rendszerint csak tankönyvekből, olvasmányélményekből vagy filmekből ismeri ezeket az eseményeket.

A Magyarországon jelenleg együtt élő hat generációt³ a **kommunikáció-szegénység** jellemzi. Különböző kutatások tanúsága szerint a családokban napi 4-5 percet fordítanak beszélgetésre, és ennek is jelentős része a család logisztikai feladatainak megszervezésére korlátozódik. Közismert ugyanakkor, hogy a beszélgetéssel töltött idő mennyisége fordítottan arányos a problémákkal. Minél többet beszélgetnek egymással a különböző generációk képviselői a családban, annál kevesebb probléma merül fel a kapcsolataikban. Érdemes megfontolni ezzel kapcsolatban Endrei Judit gondolatait: „Újra meg kell tanulnunk – sok egyéb miatt is – a generációs együttműködés érdekében **beszélgetni**, hiszen a generációk együttélése nagy tapintatot, önzetlenséget, kompromisszumkészséget, odafigyelést igényel” (ENDREI 2015: 83).

1. AZ EGYETEMI HALLGATÓK VÉLEMÉNYE A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KOMMUNIKÁCIÓRÓL – A KÉRDŐÍVES KUTATÁS BEMUTATÁSA

A Miskolci Egyetem BTK Modern Filológia Intézetében működő *Nyelv és Kommunikáció Kutatócsoport* a Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Közhasznú Alapítvány felkérésére⁴ 2016-ban kérdőíves kutatást végzett *A generációk közötti kommunikáció az Y generáció szemszögéből* címmel. A kutatás célkitűzése elsősorban arra irányult, hogy megismerjük az egyetemi hallgatók véleményét az idősök és a fiatalok közötti beszélgetések legfőbb sajátosságairól.

³ (1) Építők vagy más néven csendes, illetve veterán generáció (1925–1945 között születettek), (2) Baby boomerek vagy magyar terminológiával a Ratkó-korszak generációja (1945–1964 között születettek), (3) X generáció (1965–1979 között születettek), (4) Y generáció (1980–1994 között születettek), (5) Z generáció (1995–2009 között születettek), (6) Alfa generáció (2010 után születettek). Megjegyzés: A generációk születési idejének pontos meghatározása a szakirodalomban nem egységes, ezért a fenti adatok az egyik lehetséges felosztást mutatják be. A generációk részletes jellemzését ld. TARI 2010, 2011, 2015.

⁴ A Harmadik Kor Egyeteme Miskolc Közhasznú Alapítvány a jelen cikkben bemutatott kutatással párhuzamosan egy másik, azonos tematikájú kérdőíves felmérést végzett a szépkorúak körében az alábbi címmel: *A generációk közötti kommunikáció. Hogyan beszélnek egymással a nagyszülők és az unokák?*

A kérdőívben **26 kérdés** szerepelt, amelyek közül hat a társadalomban és a családon belül zajló intergenerációs kommunikáció általános jellemzőire vonatkozott. Öt kérdés érintette azokat a témaköröket, amelyek a leggyakrabban fordulnak elő az idősek és a fiatalok közötti beszélgetésekben. További kérdések vonatkoztak a kommunikáció eszközeire (4 kérdés), gyakoriságára (2 kérdés), illetve a beszélgetésben való részvételi szándék minősítésére (2 kérdés). Ezen kívül megkérdeztük a hallgatók véleményét a generációk közötti tudásátadás lehetőségeiről (2 kérdés), a netgeneráció szókincsének lexikai sajátosságairól (1 kérdés), valamint az idősek beszédének jellemzőiről (1 kérdés) is. A kérdőív az említetteken kívül tartalmazott három, a szűk értelemben vett kutatási témától bizonyos mértékben eltérő kérdést is, amelyek a mai magyar nyelv szókincsére (2 kérdés), illetve egy terminológiai kérdésre vonatkoztak (1 kérdés). Ez utóbbi esetben azt kívántuk megtudni, hogy milyen terminussal jelölnék az egyetemi hallgatók a társadalom idősebb tagjait.⁵

A kérdőívet összesen **150 egyetemi hallgató** töltötte ki, a hallgatók 63,2%-a nappali, 36,8%-a levelező képzési formában vesz részt a Miskolci Egyetem különböző karain. A nők aránya a válaszadók között közel 61%. A megkérdezettek életkora 18 és 35 év között van, a kérdőívek több mint a felét 21–24 éves egyetemisták töltötték ki. A válaszadók döntő többsége (91,7%) az Y generáció képviselője, akik 1980 és 1994 között születtek, a kérdőíves kutatás végzésének időpontjában 22–36 évesek. A 18–20 éveseknek, vagyis a Z generáció idősebb tagjainak az aránya mindösszesen 8,3%.

A kérdőív egyaránt tartalmazott **zárt** (50%) és **nyitott** (50%) **kérdéseket** (FÓRIS 2008: 125–126). A zárt kérdések esetében (számuk összesen 13) a hallgatóknak általában 8–10 lehetőség közül kellett kiválasztani a helyesnek tartott választ, illetve válaszokat. Az eldöntendő és a kiegészítendő kérdések szintén egyforma arányban szerepeltek a kérdőívben (6 eldöntendő és 6 kiegészítendő kérdés). A nyitott kérdéseknél (számuk 13) hosszabb, részletesebb, esetenként több mondatos választ vártunk és kaptunk a hallgatóktól.

A kérdőív összeállításakor és a kérdések megfogalmazásában Pervez Ghauri és Kjell Grønhaug *Kutatásmódszertan az üzleti tanulmányokban* c. könyvében szereplő irányelveket vettük figyelembe (GHAURI–GRØNHAUG 2011: 144–147).

2. A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KOMMUNIKÁCIÓ ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

A kérdőívben hat olyan kérdés szerepelt, amely a fiatalok és az idősek közötti kommunikáció ismérveire, fontosságára, hatására, illetve problémáira vonatkozik. A hallgatók első feladata az volt, hogy három szóval vagy kifejezéssel jellemezzék a generációk közötti kommunikációt. A kérdésre 284 válasz érkezett, ami azt jelenti, hogy a megkérdezettek egy része csak egy vagy két ismérvet nevezett meg.

A válaszokat öt csoportba soroltuk annak alapján, hogy a kommunikáció mely aspektusát érintették a hallgatók által leírt vélemények:

- 1) A beszélgetés minőségére vonatkozó vélemények,
- 2) A beszédpartnerek közötti kapcsolatra vonatkozó vélemények,
- 3) A beszélgetés időtartamára és gyakoriságára vonatkozó vélemények,
- 4) A beszélgetés témájára vonatkozó vélemények,
- 5) A beszélgetés csatornájára vonatkozó vélemények.

⁵ *Ha Önre bízna az időskorúak elnevezését, melyik szót tartaná a legmegfelelőbbnek?* Válaszok: szépkorúak 46,2%, idősek 41,4%, időskorúak 24,8%, idős emberek 24,1%, idősödő emberek 10,3%, veteránok 8,3%, szeniorok 6,9%, öregek 3,4%, öreg emberek 2,1%, egyéb 4,15%.

A csoportok sorrendje a válaszok számával arányos, a legtöbb válasz a **beszélgetés általános jellemzőire** vonatkozott (130 válasz), a legkevesebb a beszélgetés csatornájára. A hallgatók 130-ból 102 esetben minősítették a beszélgetést negatív értékítéletet kifejező szavakkal. Előfordulási gyakoriságuk sorrendjében ezek a következők: *nehézkés, nehéz, bonyolult, félreérthető, érthetetlen, akadozó, körülményes, megterhelő, bonyolult, bonyodalmás, dőcögős, kínos, komplikált, konfliktusokkal teli, felesleges, megterhelő, rossz, rém fárasztó, unalmas, felszínes, igénytelen, megterhelő, vontatott, zavaros* stb. Bizonyos mértékben árnyalja a képet és egyben némi ellentmondást is jelent a válaszadók véleményét illetően, hogy a megkérdezettek jelentős százaléka pozitívan nyilatkozott a **beszélgetésben való részvételi szándékáról**. Az *Ön szívesen beszélget időse emberekkel?* kérdésre a válaszadók 81,2%-a igennel felelt. Hasonlóan magas volt a pozitív válaszok aránya az idősek **beszédszándékának** minősítésében: az *Ön szerint az idősek szívesen beszélgetnek a fiatalokkal?* kérdésre a válaszadók 94,6%-a igennel felelt.

Az intergenerációs kommunikációt pozitívan megítélők (mindösszesen 28 válasz) az alábbi szavakkal jellemezték a diskurzust: *barátságos, érdekes, kedves, megnyugtató, szerepteljes, becsületes, az adott szónak értéke van, fontos, hasznos, családias, jó* stb.

A beszélgetés minőségére vonatkozó negatív értékítéletet kifejező szavak arányából adódóan a **beszédpartnerek közötti kapcsolatot** minősítő negatív válaszok aránya is magas. A legtöbb válasz a generációk közötti, különböző területeken megmutatkozó eltérésekre utal. Leggyakrabban a *különböző neveltetés, különböző világnézet, eltérő tudás, eltérő gondolkodás, más gondolkodásmód, eltérő viselkedés, eltérő nézőpont, különböző tapasztalatok, eltérő ismeretek* kerülnek megemlítésre, de szerepel a válaszok között az *eltérő szókincs* és az *értékrendbeli különbség* is. Többen megemlítik az előítéleteket, a bizalmatlanságot, a beszélgetés egyoldalúságát, az érdeklődés és a tisztelet hiányát, a távolságtartást, valamint a meg nem értést. Az egyetemisták hajlamosak azt gondolni, hogy a befogadó nehezen, vagy egyáltalán nem érti meg a közölt információt. Néhányan azt is megfogalmazták, hogy a beszédpartnerek két külön világa miatt gyakran *elbeszélnek egymás mellett, ellenszenvet táplálnak egymás iránt*, ami *süketek párbeszédéhez* vezet. A válaszadók többször megemlítették a *lassú és a gyors gondolkodás* között feszülő ellentétet, ami szintén azt tükrözi, hogy a beszédpartnerek nehezen értik meg egymást. A sikeres kommunikációhoz, a válaszadók véleménye szerint, így sok türelemre és sok magyarázatra van szükség. A beszédpartnerek közötti kapcsolatot pozitívan minősítő válaszok (mindösszesen 14) három szót tartalmaznak (ezek ismétlődnek): *kölcsönös tisztelet, udvariasság és kíváncsiság*.

A **beszélgetés időtartamára és gyakoriságára** vonatkozóan 41 válasz érkezett. Az egyetemi hallgatók többségének véleménye szerint a generációk közötti beszélgetések *időigényesek, lassúak és hosszadalmasak*, ugyanakkor nem túl gyakoriak (pl. *ritka, nagyon ritka, kevés* stb.). Többen (16) úgy ítélték meg, hogy a beszélgetések *rövidek és gyorsak*.

A beszélgetés **tematikáját** érintő kisszámú (16) válasz az azonos témakörök hiányát említi, aminek következtében a beszélgetések rendszerint az üdvözlésre és az egymás howlyéte iránti érdeklődésre korlátozódnak. A beszélgetések **eszközére** vonatkozó válaszokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kommunikáció elsősorban telefonon, és csak másodsorban személyesen valósul meg.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a válaszadó 150 fő egyetemi hallgató többsége számos **problémát** lát az idősek és a fiatalok közötti kommunikációban, amelyeknek fő okát az eltérő neveltetésben, gondolkodásmódban és értékrendben határozza meg. Ugyanakkor a hallgatók többsége mégis **fontosnak** tartja a generációk közötti beszélgetéseket, mert sokat lehet tanulni az idősektől (61,5%), érdekes dolgokat lehet megtudni a múltból (52,7%), tapasztalatot lehet szerezni (45,9%), vagy egyszerűen azért, mert tiszteli az időseket (33,1%).

Hasonlóképpen nagyon fontosnak tartják az egyetemi hallgatók azt a **pozitív hatást**, amelyet az idősek egészségi és mentális állapotára gyakorol a család, és a családi kommunikáció. Az okok között az alábbiak szerepelnek: a családi közösség és a családi feladatok aktív életre sarkallják az időseket (66,2%), az idős emberek úgy érzik, hogy szükség van rájuk (62,8%), az idősek nem magányosak, mindig van kihez szólniuk (53,1%), a családban nagyobb az idős emberek biztonságérzete (47,6%), és végül, de nem utolsósorban: a család tagjaival gyakran beszélgethetnek (45,5%).

3. MELYEK A LEGGYAKORIBB TÉMÁK A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI KOMMUNIKÁCIÓBAN?

A kérdőívben öt olyan kérdés szerepelt, amelyek az idősek és a fiatalok közötti kommunikáció **tematikájára** vonatkoztak. Az első kérdéssel arra kerestünk választ, hogy melyek azok a témák, amelyek a **leggyakrabban** fordulnak elő az említett párbeszéd típusban.

A kérdőíveket kitöltő 150 egyetemi hallgató összesen 374 témát nevesített, ez azt jelenti, hogy a hallgatók nagy része két, vagy több mint két témát jelölt meg. A válaszok között viszonylag nagyok az átfedések, ami lehetővé tette tematikai csoportosításukat. Az adatokból kiderült, hogy az Y generáció képviselői leggyakrabban a **családról**, azon belül a családtagokról, gyerekekről, szülőkről, unokákról, rokonokról, családi eseményekről és ünnepekről beszélgetnek. A családdal kapcsolatos témákhoz közel hasonló gyakorisággal fordulnak elő az **iskolával**, tanulással, tanulmányokkal összefüggő válaszok, illetve a múltra vonatkozó **emlékek** (pl. *fiatalkori emlékek, gyermekkori élmények, háborús időszak emlékei, régi családi történetek, régi szokások, régi szép napok* stb.). A fiatalok összességében gyakran és szívesen hallgatják a visszaemlékezéseket, vagy kezdeményeznek beszélgetéseket az emlékekről, engedik az időseket nosztalgizálni. Ugyanakkor külön említésre méltó a „*Bezzeg az én időmben ...*” kezdetű válaszok gyakorisága, ami ismételten az idősek és a fiatalok életére jellemző eltérésekre utal.

A leggyakoribb három témát (család, iskola, múlt) követik a **napi eseményekre**, a mindennapi dolgokra, valamint a napi rutin megszervezésére vonatkozó „logisztikai” beszélgetések. Ezen témakörön belül találjuk az egymás iránti érdeklődésről, aktuális eseményekről, pletykákról szóló párbeszédet is. A hallgatók a témák nevesítése mellett (pl. érdeklődés az életemről, más emberekről, aktuális eseményekről stb.) kérdések formájában is megfogalmazták véleményüket (pl. *Mi újság? Mi történt? Mi volt az iskolában? Ki halt meg? Kit vitt el a mentő? Ki nősült meg? Ki ment férjhez?* stb.). A napi eseményekre vonatkozó témákat gyakorisági szempontból a **munka** világát, valamint az **egészséget, betegséget** érintő beszélgetések követik. Itt merül fel az öregség, az öregedés és a halál kérdése is, azonban csak néhány válaszban.

Viszonylag gyakran, körülbelül egyforma arányban beszélgetnek a fiatalok az idősekkel a **politikáról** (pl. *hírek, híradó, rendszerváltás, a világ dolgai* stb.), az **étkezésekről** és az **időjárásról**. Az étkezés esetében a receptek, sütemények stb. megjelölése mellett ismét gyakran tartalmaznak kérdéseket a hallgatói válaszok, pl. *Mi lesz az ebéd? Mi lesz a vacsora? Mit ennél? Mit ettél? Mit főztél?* stb.

Viszonylag ritkán fordulnak elő az idősek és a fiatalok közötti beszélgetésekben a jövőbeli tervekkel, az életcéllal, az életben szerzett tapasztalatokkal kapcsolatos beszélgetések. Ennek az lehet az oka, hogy az Y generáció képviselői jellemzően „projekteknél” gondolkoznak, nem globális, életre szóló célokat követnek. Kevésbé ragaszkodnak munkahelyükhöz, és amennyiben jobb ajánlatot kapnak, akkor rugalmasan változtatnak, tovább lépnek. Tapasztalataikat és az életéről kialakított véleményüket nem az idősebb generáció, hanem a kortársak és az internet formálja.

Meglepően ritkán fordulnak elő a pénzzel, pénzügyekkel, anyagi helyzettel, nyugdíjjal összefüggő (a 374 válaszból összesen tizenkétszer), valamint a szabadidő eltöltésére, a sportra, illetve az IKT-eszközök és az internet használatára vonatkozó témák (a 374 válaszból összesen kilencszer).

4. MIBEN LÁTJÁK AZ Y GENERÁCIÓ KÉPVISELŐI AZ IDŐSEK ÉS A FIATALOK KÖZÖTTI GENERÁCIÓS SZAKADÉK FŐBB OKAIT?

A hallgatók véleményének bemutatása előtt szeretnénk hangsúlyozni, hogy egyetlen olyan válasz sem érkezett, amely a kérdésben említett „szakadék” meglétét kétségbe vonta volna. Meg kell ugyanakkor azt is jegyeznünk, hogy az *Őn miben látja az idősök és a fiatalok közötti generációs szakadék okait?* kérdés olyan egzisztenciális előfeltevést tartalmaz, amely bizonyos mértékben befolyásolta a hallgatókat. A kérdésfeltevés ugyanis mindig egyfajta nyitottságot feltételez, mégpedig a hiányzó információ irányába (vö. GADAMER 1984: 254; MARGITAY 2004: 515–528), ami adott esetben az okokra vonatkozik. A kérdésfeltevés ugyanakkor bizonyos verifikálható előfeltevéseket is tartalmazott, amelyek lehetnek igazak vagy hamisak. Jelen esetben minden egyetemi hallgató elfogadta és igaznak minősítette a generációs szakadék létezésének a tényét pusztán azáltal, hogy a kérdésre választ adott.

A hallgatók a generációs szakadék létezésének három fő okát határozták meg: (1) a gyors technikai fejlődést, (2) a társadalmi értékrend megváltozását, valamint azt a tényt, hogy (3) az idősebb és a fiatalabb generáció képviselői a saját, külön világukban élnek. E **két világ közötti eltérések** az élet számos területén tetten érhetők, a hallgatók válaszaiban az alábbiak szerepeltek a leggyakrabban:

- Az életmód, az életstílus, az életvitel különbözősége;
- Eltérő feladatok, eltérő érdeklődés, eltérő időbeosztás;
- Morális különbségek, más értékek szerinti neveltetés, más társadalmi-politikai rendszerben történő nevelkedés, eltérő értékrendek;
- Eltérő felfogás, más világszemlélet, eltérő életszemlélet, világnézeti különbségek, eltérő politikai és vallási nézetek, különböző világkép, eltérő gondolatmenet;
- Eltérő viszonyulás az internethez, eltérő kommunikációs szokások, a közös ismeretek hiánya;
- Jelentős különbségek a fontossági sorrendek, a prioritások meghatározásában.

A két világ közötti távolságot számos tényező határozza meg, amelyek következetesen és egyértelműen kerültek megfogalmazásra a hallgatók válaszaiban: *Eltérő generációkról van szó, ami azt jelenti, hogy más korban, más társadalmi, kulturális, technológiai körülmények között szocializálódtak, így eltérő a világról alkotott képük. Más a napirendjük, gondolkodásmódjuk, mások az igényeik és értékeik.*

Az okok között kiemelkedő helyen szerepel a generációk közötti **virtuális szakadék**, amely jelentős mértékben felelős azért, hogy napjainkban a generációk egyre távolabb kerülnek egymástól. A modern világra jellemző új elektronikus eszközök, a számítógép, az internet, az okostelefon, a táblagép stb. nem tartozik az idősebb generáció mindennapjaihoz, és az egyetemi hallgatók véleménye szerint nehezen barátkoznak meg ezekkel az eszközökkel, sőt sokan kifejezetten idegenkednek használatuktól, ezért attól is, hogy megtanulják alkalmazásukat (pl. *az idősök túl merevek, rugalmatlanok, maradiak, nem értik meg a kor változásait, nehezen tudnak lépést tartani a világ változásaival, nem akarnak lépést tartani a fejlődéssel, nem haladnak a korral, megriadtak a technikai fejlődéstől, lassabban tanulnak és*

nehezebben alkalmazkodnak az újdonságokhoz, nehezen tolerálják a mai rohanó kor követelményeit, nem a számítógép világába születtek bele, ezért nehezen tanulják meg az informatikai dolgokat stb.).

Gyorsan változó, modern világunkban a kommunikáció szinterei egyre inkább a **virtuális térbe** kerülnek át, ami szintén idegen az idős emberek számára. Ugyanakkor a fiatalabb generáció éppen ebben a virtuális térben érzi otthon magát, a közösségi oldalak, a facebook, a skype mindennapjaik részét képezik. Nem véletlen tehát, hogy a kommunikáció szintereinek, eszközeinek és csatornáinak a különbözősége a beszélgetések időtartamának és gyakoriságának a nagymértékű csökkenéséhez vezet (pl. *egyre kevesebb a kommunikáció, kevés a kommunikáció, a kommunikáció hiánya, nem beszélgetnek egymással stb.*). Ennek következtében egyre jobban csökken az esély arra is, hogy a különböző generációk képviselői *közelebb kerüljenek egymáshoz, közelítsék egymáshoz saját világukat, jobban megismerjék egymást* és átadják egymásnak saját ismereteiket, tudásukat, tapasztalataikat. Ugyanakkor a tudás és tapasztalat bizonyos (internetről, virtuálisan nem tanulható) részének átadására korunkban nagyobb szükség lenne, mint korábban bármikor. Megjelent ugyanis az ún. **fordított szocializációs generáció**, akik a szükséges információkat már nem az előző generációktól szerzik meg, hanem kortársaiktól, vagy saját maguk keresik meg az interneten. Korábban az ismeretek, tapasztalatok, értékrendek generációról generációra öröklődtek, a fiatalok mindent a szüleiktől és nagyszüleiktől tanultak meg, tisztelték az időseket, többek között azért, mert a tudás az ő kezükben volt.

Az egyetemi hallgatók kiemelték, hogy a **tisztelet és tolerancia hiánya** mellett az intergenerációs kommunikációt jelentős mértékben határozza meg a fiatalabb generáció **türelmetlensége és érdektelensége**. Többen önkritikusan fogalmazták meg válaszaikat: *A fiatalok nem tisztelik eléggé az időseket, a fiatalok számára az idős ember terhet, problémát jelent, és ez nagy szegény! A fiatalok nem nyitnak az idősek felé, a modern világban túl sok impulzus éri a fiatalokat, annyi lehetőség tárul elénk, hogy elfeledkezzünk az idősebb generációval tartani a kapcsolatot, stb.*

A válaszadók többsége rohanó világunkat és korunk **értékválságát** is felelőssé teszi a generációk közötti szakadék és a kommunikációs szegény életmód kialakulásáért. A társadalmi változások között első helyen kerül megemlíteni a család szerepének háttérbe szorítása, a családi kapcsolatok gyengülése, a generációk különköltözése, különélése és végül, de nem utolsósorban a közös családi programok, étkezések hiánya. Az okok között a hallgatók közel fele említi meg a rohanó világra jellemző állandó teljesítménykényszert (pl. *munkahajszolás, túllórázás, magas elvárások, több munkahely, pénzhiány, pénzhajhászás, pénzkereset, elgépiesedés stb.*), és az ebből adódó folyamatos stresszt (pl. *hajszolt életmód, állandó kapcsolódás, állandó rohanás, túl sok elfoglaltság, mindenki rohan a pénz, továbbtanulás, érvényesülés útján, stb.*), illetve időhiányt (pl. *a gyorsuló világban nincs idő semmire, soha nem érünk rá semmire rendesen, mindenki rohan, kevés az idő, stb.*).

Több hallgató részletesen is kifejtette véleményét a generációs szakadék kialakulásának okairól. Az alábbiakban két olyan választ idézünk, amelyek rohanó világunk emberi kapcsolatokra gyakorolt hatását összegzik a téma szempontjából.

*Szerintem a rohanó életforma a probléma fő oka, az, hogy az embernek egy nyugodt perce nincs még magára se. Hol tanulni és/vagy dolgozni, hol vásárolni kell menni vagy épp a lakást kell rendben tartani. Túl sok mindent kell megcsinálni túl kevés idő alatt. Ahhoz, hogy **beszélgethessünk** idősek emberekkel, el kell hozzájuk menni, mert ők maguk nem igazán mozdulnak ki.*

*Idegesek az emberek, hogy időt vesztenek, tehát ha meg is látogatnak egy nagyszülőt, **beszélgetnek** vele, gondolatban már a következő feladatnál járnak. Az emberek úgy érzik, hogy ha nem rohannak, és növelik állandóan a teljesítményüket, akkor valami katasztrofális fog bekövetkezni.*

A fenti megállapítások azt is tükrözik, hogy a hallgatók a generációs szakadék kialakulásának egyik okát a **kommunikációszegény kapcsolatokban** (a beszélgetések minőségi és mennyiségi paramétereinek a romlásában, illetve a kommunikáció teljes hiányában) látják. A kommunikációgazdag intergenerációs együttműködés megteremtéséhez a jelenleginél markánsabb társadalmi paradigmaváltás szükséges. Emellett elengedhetetlen az is, hogy az idősödés megítélésével kapcsolatos régi és idejétmúlt sztereotípiákat új megközelítések váltsák fel. Ebben a folyamatban az iskolai és a családi nevelésnek egyaránt meghatározó szerep jut.

5. HOGYAN LEHET JAVÍTANI ÉS INTENZÍVEBBÉ TENNI AZ INTERGENERÁCIÓS KOMMUNIKÁCIÓT?

A hallgatói vélemények összegzése alapján megállapítható, hogy a kommunikációnak minden válaszadó fontos szerepet tulajdonít a generációk közötti szakadék csökkentésében. A hallgatók számos megoldást kínáltak arra vonatkozóan, hogy miként lehet gyakoribbá, intenzívebbé, tartalmasabbá, továbbá mindkét fél számára hasznosabbá és kellemesebbé tenni az idősök és a fiatalok beszélgetéseit. Az 5. alcímben feltett kérdésre összesen 278 válasz érkezett, amelyek között számos hasonló véleményt találtunk.

A válaszadók döntő többsége alapvetően két megoldást javasolt: (1) az egyik a **közös programok** szervezése, (2) a másik az **attitűdváltás**⁶ – mindkét generáció részéről. A programok elsősorban **családi tevékenységekre**, eseményekre vonatkoznak (pl. közös kirándulás, filmnézés, főzés, közös vasárnapi ebédek, beszélgetés, múltidézés, hitélmények átadása, régi és új technikai eszközök összehasonlítása stb.), illetve a családi programok számának növelésére (pl. több családi közös program, több lehetőség kellene a családoknak arra, hogy együtt legyenek, közös családi programok hiányoznak ebben a rohanó világban, több időt kellene szánni a közös programokra stb.). Említésre méltó, hogy a kezdeményezést több válaszadó is a fiatalok feladatának tekinti (pl. A fiatalabb fa rugalmasabb. Ezért a fiatalabb generációk kell, hogy kezdeményezzenek. Nekünk kellene több programot szervezni a nagyszülőkkel. Mindig együtt kellene ebédelni, legalább vasárnap. Többször kellene meghívni őket. stb.)

A családi programok mellett felmerülnek a válaszokban az olyan, **közösségi színterekhez** kötött tevékenységek és rendezvények is, ahol a családon kívül van lehetőség a generációk közötti kommunikációra (pl. Olyan programok szervezése már az óvodától kezdve, majd az iskolákban, ahol fiatalok és idősök együtt vesznek részt közös feladatokban és egymást támogatják., Olyan szervezett programokon való közös részvétel, ahol az idősök és a fiatalok egyaránt megtalálják a maguknak és a koruknak megfelelő szórakozást, elfoglaltságot., Mesterségesen megteremtett élethelyzetek, találkozók, ahol az idősök és a fiatalok elmondják véleményüket, együtt vannak, közösen tanulnak, csinálnak valamit.)

Figyelemre méltó, hogy a válaszadók meghatározó szerepet tulajdonítanak az **oktatási intézményeknek** a közös rendezvények megszervezésében. Javasolják olyan iskolai projektek megvalósítását, amelyeknek fő célja az idősök és fiatalok kapcsolatépítése, valamint az,

⁶ Jelen tanulmányban attitűd alatt a következőket értjük: „Attitűdnek nevezzük az érzéseknek, vágyaknak, félelmeknek, véleményeknek, előítéleteknek azt a rendszerét, amelyek bevésoedésük következtében befolyást gyakorolnak a viselkedésre.” (SAS 2012: 224)

hogy a fiatalok minél több időt töltsenek az idősök társaságában, segítséget nyújtsanak nekik és ezáltal jobban megismerjék az idősebb generáció világát. Hasznosnak vélik olyan tevékenységek órarendbe való felvételét, ahol bizonyos időt idősökkel kell eltölteni, továbbá olyan feladatok meghatározását az általános és a középiskolában egyaránt, amelyek a *gyerekeket idős nagyszüleikkel való kapcsolattartásra sarkallják*.

A hallgatók a **nevelésnek** és a **példamutatásnak** is fontos szerepet tulajdonítanak a kommunikáció hatékonyabbá tételében (pl. *A szülők tanítsák tiszteletre a gyermeket, és ők maguk is ilyenek legyenek saját szüleik felé. A fiatalokat a családon belül és az iskolában is nagyobb tiszteletre kell nevelni az idősökkel szemben. Először némi tiszteletre kellene oktatni a fiatalok nagy többségét az idősökkel szemben.* stb.). A válaszadók úgy vélik, hogy a tiszteletre való nevelés mellett a fiatalokban tudatosítani kell, hogy az idős ember tudása és munkája **érték** (pl. *az idős ember érték, munkája érték, amelyet értünk is végzett; ők tették le az alapköveket, amelyekre mi építkezünk,* stb.). Fontos megemlíteni, hogy a nevelésben és az idős emberek értékének tudatosításában a hallgatók kiemelt szerepet tulajdonítanak a családnak: *a család az alapvető példa, családon belül kell átadni egymás és az idősök tiszteletét, többgenerációs nagycsaládban lenne jó nevelni a gyerekeket,* stb.

A kommunikációgazdagabb generációs együttműködés megvalósítását szinte minden hallgató a kölcsönös **elfogadás** és **nyitottság** növelésében látta. Többször hangsúlyozták, hogy a nyitottabb és elfogadóbb attitűd követelménye mindkét generációra vonatkozik (pl. *mindkét félnek nyitni kell egymás felé, mind a két félnek nyitottabbnak kellene lennie, mindkét oldalnak nyitottnak kell lennie a másik irányában, nyitottság mindkét részből,* stb.). Nagyon fontosnak tartották a válaszadók, hogy az idősök és a fiatalok egyaránt tartsák tiszteletben egymás véleményét és nézeteit. Ennél a kérdésnél is számos válasz tartalmazta, hogy a fiataloknak **türelmesebbnak, toleránsabbnak** kellene lenni az idősebbekkel szemben (pl. *szerintem a fiatalok negatív viselkedésével és hozzáállásával van a probléma, a fiatalok nem elég türelmesek,* stb.). Az időskorú embereknek ugyanakkor nemcsak a fiatalokkal, hanem az új dolgokkal szemben is **nyitottabbnak** kellene lenniük (pl. *jó lenne ha az idősök is nyitnának az új dolgok, új szemléletek felé és nem csak a számukra berögzült dolgokhoz ragaszkodnának, idősöknek jobban kellene haladni a korról, az idősebbeknek fogékonyabbnak kellene lenni az új világra,* stb.). A nyitottság közel 80 válaszban az idős emberek **informatikai** ismereteire is vonatkozott (pl. *meg kell tanítani az idősöknek a mostani kommunikációs dolgokat, de ehhez az kell, hogy nyitottak legyenek rá, az idős generációt fel kell zárkóztatni, az idősöknek meg kell tanulni a modern világ alapvető eszközeinek használatát, meg kell tanítani nekik az internetes kommunikálást, az idősök tanulhatnak a fiatal generációt érdeklő dolgokról, így például az internetről,* stb.). Érdemes kiemelni a **szervezett keretek között folyó tanulás** jelentőségének hangsúlyozását (pl. *Még több ingyenes számítógépes tanfolyamot szervezni idős emberek számára. Az én nagymamám is így tanulta meg a számítógépet használni. Számítógépes oktatás az idősöknek, hogy magabiztosan mozogjanak a technológia világában.*).

A kérdőíveket kitöltő egyetemi hallgatók az Y generációnak, vagyis a **netgenerációnak**, más szóval a digitális bennszülöttek generációjának képviselői, akik az internet világában élnek, mindennapi életük szerves, olykor legfontosabb részét jelenti a világháló, tehát szívesen beszélnek az internetről, a digitális eszközökről és a virtuális világról. Ennek ellenére az idősökkel folytatott beszélgetésekben ez a téma gyakorlatilag nem szerepel, ami egyértelműen a közös ismeretek hiányából fakad. A kommunikáció participáción alapuló elméletének értelmében (DOMSCHITZ–HAMP 2007) azt mondhatjuk, hogy a beszélgetőpartnerek felkészültségében, különösen a témaspecifikus aspektusban óriási eltérések vannak. A fiatalok

nem szívesen vállalják fel a „tanító” szerepét, rendszerint sem idejük, sem türelmük és kedvük sincs ehhez a feladathoz. Amennyiben a szándék mégis megjelenik, az Y generáció tagjai nagyon nehezen alkalmazkodnak az idősök lassúbb tempójához, így a tudás átadásának folyamata gyakran megghiúsul, a digitális szakadék pedig tovább növekszik. Napjainkban éppen ezért valóban szükség van olyan **szervezett** keretek között folyó **szenior oktatási formákra**, ahol (a fiatalok segítségével) a szépkorúak is bekerülhetnek, vagy legalább kirándulhatnak a digitális bennszülöttek világába.

Az attitűdök viszonylag időtállóak, de szerencsére tanulhatók is (SAS 2012: 224–225). Kialakulásukban és megváltoztatásukban egyaránt fontos egyfelől a tapasztalat, a nevelés és az értékrend, másfelől a családtagok, barátok, ismerősök, csoportok, közösségek és a társadalom véleménye. A különböző generációk attitűdváltásának sikere így egyrészt az időskor megítélésével kapcsolatos társadalmi paradigmaváltásnak, másrészt pedig az oktatási intézmények intergenerációs tevékenységének a függvénye.

Ugyanakkor az idősök és a fiatalok is sokat tehetnek azért, hogy közöttük az együttműködés erősebb, a kommunikáció eredményesebb, a tudásátadás hatékonyabb legyen. Az idősebb generációknak, tehát az építőknak, a baby boomereknek és részben az X generáció tagjainak az a feladata és egyben küldetése, hogy továbbadja tudását, bölcsességét és tapasztalatát a fiatalabb generációknak, ugyanakkor nyitott legyen, és elfogadja a netgeneráció segítségét a digitális világ megismerésében. A digitális világba történő beilleszkedés növeli a tudástranszfer csatornáinak a számát, és így az idősebb generáció aktívabban tud hozzájárulni ahhoz, hogy a webkorszakban szocializálódott generáció megismerje az emberi együttélésre vonatkozó örök érvényű értékeket, erkölcsi-etikai normákat. A hagyományos gondolkodásmódba ma még nehezen illik bele a netgeneráció kettős szerepe, amelyet a tudástranszfer folyamatában (több-kevesebb lelkesedéssel) betölt: tanul az idősebb generációtól és tanítja az idősebb generációkat. A korábbi évszázadokra jellemző egyirányú tudásátadási folyamat a XXI. század elején egyre inkább kétirányú folyamattá válik.

ÖSSZEGZÉS

Boga Bálint, a Magyar Gerontológiai és Geriátriai Társaság volt elnöke *Pillantás a dombról. Válogatott fejezetek az idősödéstudomány területéről* c. könyvében kifejti, hogy az idős emberek életminőségét alapvetően négy tényező határozza meg: (1) a testi közérzet, (2) a lelki közérzet, (3) a napi feladatok végrehajtásának komfortja, (4) a kedvtelések végzésének képessége és lehetősége (BOGA 2014: 198). Meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a generációk közötti kommunikáció mind a négy területen kiemelkedő szerepet játszik és hozzájárul az életminőség javításához. A kérdőíves felmérés eredményei szintén azt támasztják alá, hogy a kommunikációgazdag generációs együttműködés elősegíti a sikeres és aktív öregedés folyamatát, és ezáltal azt is, hogy az időskorú emberek minél tovább maradjanak a család és a társadalom teljes értékű tagjai.

IRODALOM

- BOGA Bálint 2014. *Pillantás a dombról. Válogatott fejezetek az idősödéstudomány területéről*. Budapest: united p.c. kiadó.
- DOMSCHITZ Mátyás–HAMP Gábor 2007. A kommunikáció színtereiről. In: HORÁNYI Özséb (szerk.) *A kommunikáció mint participáció*. Budapest: Typotex, 101–172.
- ENDREI Judit 2015. *Korhatártalanul – 50 után is aktívan*. Budapest: Endrei Könyvek Kiadó.

- FERCSIK Erzsébet–RAÁTZ Judit 2006. *Kommunikáció és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- FÓRIS Ágota 2008. *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- GADAMER, Hans-Georg 1984. *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlata*. Budapest: Gondolat.
- GHAURI, Pervez–GRØNHAUG, Kjell 2011. *Kutatásmódszertan az üzleti tanulmányokban*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MARGITAY Tihamér 2004. *Az érvelés mestersége. Érvelések elemzése, értékelése és kritikája*. Budapest: TYPOTEX.
- MAROSI Ildikó 2013. Kor- és tudásmenedzsment In: *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*. http://kgk.uni-obuda.hu/sites/default/files/12_Marosi_Ildiko.pdf (Letöltve: 2017. 03. 01.)
- SAS István 2012. *Reklám és pszichológia a webkorszakban. Upgrade 3.0*. Budapest: Kommunikációs Akadémia.
- TARI Annamária 2010. *Y generáció*. Budapest: Jaffa Kiadó.
- TARI Annamária 2011. *Z generáció*. Budapest: TERICUM KIADÓ KFT.
- TARI Annamária 2015. *Generációk online*. Budapest: TERICUM KIADÓ KFT.
- WACHA Imre 1995. *A korszerű retorika alapjai*. Budapest: Szemimpex Kiadó.

A kérdőívek az alábbi linken érhetők el:

- A generációk közötti kommunikáció az Y generáció szemszögéből
https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSejuJO38IhidQnwGABNyRIGFPqjXIHauNp8yfXI3D_J6tTA/viewform (Letöltve: 2017. 03. 01.)
- A generációk közötti kommunikáció. Hogyan beszélnek egymással a nagyszülők és az unokák? https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdr_EKaLzrhvyn6jOxWiPUkz3CYr0xdyI3Cu_E3LEYKCjGtIA/viewform (Letöltve: 2017. 03. 01.)